

NIKU Oppdragsrapport nr 219/2009

Bf. 114. Stor-Elvdal. Fargeundersøkelser i barfrøstua fra Trønnes etter fjerning av inventar

Brit Heggenhougen

Barfrøstua "gammelstu Trønnes". Foto: NIKU, 2009

Bygning:	Barfrøstua fra Trøttes på Koppangtunet, Koppang
Topografisk nr.:	B.f.114 Stor-Elvdal
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren
Prosjekt:	Fargeundersøkelser i barfrøstua fra Trøttes etter fjerning av inventar
NIKU prosj. nr.:	156.3309
Feltarbeidsperiode:	01- 03. september 2009
Prosjektleder:	Malerikonservator Brit Heggenhougen
Prosjektmedarbeider:	Malerikonservator Jørgen Solstad

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen

På oppdrag av Riksantikvaren har Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) utført fargeundersøkelser i barfrøstua "Gammelstu Trøttes". Bygningen, som er datert til sent 1700-tall, ble vedtaksfredet i 1923. I 1974 ble den flyttet fra dens opprinnelig plass på Trøttes gård i Stor-Elvdal til Koppangtunet i Koppang¹.

I 2006 ble alt inventar i stuerommet tatt ut og solgt. Forholdet ble anmeldt. I domsavsigelsen fra tingsretten ble inventardelene som var fysisk integrert i veggen krevd tilbakeført. Dommen omfattet ikke delene som "bare" var spikret opp på veggen. Dommen ble anket, og i den forbindelse ga Riksantikvaren NIKU i oppdrag å undersøke veggene for spor av de møblene som ikke inngår i domsavsigelsen.

1.2. Beskrivelse

Undersøkelsen er knyttet til møbler som var hengt på veggen; et gulvur, to hjørneskap, en geværhylle og en mindre hylle.

To hjørneskap

Geværhylle

Hylle

Klokke

¹ Riksantikvarens arkiv

Barfrøstua fra Trønnes er en typisk enetasjes østerdalsstue med et toetasjes tilbygg, barfrø, som har inngang direkte inn i stuerommet².

Østerdalsstuene ble alle møblert på tradisjonelt vis, der hvert møbel hadde sine bestemte plass. *"Bord, skap, benker seng og peis er plassert i et bestemt forhold til hverandre: mellom inngangsdøra og høgsetet står framskapet, inntil veggen mot kleven matskapet, og diagonalt overfor høgsetet er peisen. I kråa ved høgsetet henger skapet der husbonden hadde sine personlige ting."*³ "Gammelstu Trønnes" var møblert på samme vis. *"Selve stua er en vanlig østerdalsstue med det sedvanlige østerdalsinteriør: peis, ovn, matskap, to framskap, to hjørneskap, klokke og langbenker"*.

Tegninger utført av Johan Meyer⁴ og Hilmar Stigum⁵ av barfrøstua fra Trønnes viser de ovenfor nevnte møblene samt geværhylla over høysetevinduet⁶ og den lille hylla på vestveggen ved framskapet (s. 10 og 11).

I Johan Meyers bok *"Fortidskunst i Norges bygder. Østerdalen I og II"* finnes mange illustrerte eksempler på stuer med tilsvarende møblering.

1.3 Metode og dokumentasjon

Fargeundersøkelsen ble gjort ved å lage avdekkingsfelter der de aktuelle inventardelene har hengt. I tillegg ble det gjort lagvise avdekkinger av malingslag (fargetrapp) på veggpanelet samt vindus- og dørgerikter. Det ble tatt ut materialprøver fra de undersøkte bygnings-elementene for videre undersøkelser i mikroskop ved NIKUs konserveringsavdeling i Oslo. Mikroskopi av tverrsnitt av materialprøvene ble brukt for å komplementere avdekkingene.

2. Resultater av undersøkelsen

Møblene i barokk/rokostil kan dateres til stuas tidligste periode, sent 1700-tall. Veggpanelet med en bred, enkel staffprofil (som stilistisk kan dateres til sent 1700-tall), ble satt opp i flukt med dør- og vindusgerikter. Panelet ble festet inn mot tre store skap som sto inn mot tømmerveggene. Hengemøblene ble festet til panelet med grove spiker. Negative fargespor viser at de ble festet til veggen før panelet ble malt⁷. Det er blå fargespor på veggene langs ytterkantene der møblene var montert, noe som indikerer at de ble malt etter at de var hengt på plass. Etter monteringen ble veggene malt inntil møblene. Alt inventar ble malt med oljebasert maling.

Det ble ikke funnet negative fargespor etter klokka som sto midt på høyseteveggen. Den antas å ha stått løst mot veggen oppå benken og fjernet hver gang veggen ble malt.

Stuerommet ser ut til å ha blitt pusset opp 5 ganger fra slutten av 1700-tallet og fram til i dag. Panelet hadde en malt lav brystning inntil siste oppmaling da veggene ble malt ensfarget.

Det eldste laget er en mellomoker, misfarget av overliggende malingslag. Noe usikker på om det ble malt en brystning på veggen eller om veggen er ensfarget. Senere ble veggene malt i gule farger til fiolett og rosa brystning. Etter at møblene var tatt ut i 2006 ble den nedre del av veggen dekket av to nye horisontalt liggende panelbord og veggene malt ensfarget gul oker med linoljemaling⁸. Malingen ble påført i et tykt lag med malerrulle, noe som har gitt

² Barfrøet er et særtrekk fra Østerdalen, og de er datert til 1775 – 1825.. Spangen, Amund. *"Øst på dalom"*, 1996 s. 121

³ Spangen, Amund. *"Øst på dalom"*, 1996, s. 53

⁴ Meyer, Johan *"Fortids kunst i Norges bygder. Østerdalen"*, 1934. Plansje XI

⁵ *"Norske bygder. Bind V. Glåmdal. Bygningsskikk i Glåmdalen"* 1942. Stigum, Hilmar, s. 159 - 247

⁶ Tilsvarende hylle finnes bl.a. i Stai gård oppsatt 1801 i Storelvda

⁷ Panelet er trehvit bak møblene, se bilder s. 7

⁸ NCS 3050-Y10R. (Jotun linolje)

overflaten en tydelig nuppete tekstur. Alle spor etter møblene ble overmalt. Det er imidlertid synlige markeringer i veggen etter møblene.

Skjematisk oversikt over storstuas dekorasjonshistorikk

Stuerommet	Periode 1 Sent 1700-tall - 1859	Periode 2 1859⁹	Periode3	Periode 4	Periode 5 2006
Vegger	Panel, Mellomoker. (Misfarget) Ikke kodet	Gul oker 1030-Y10R	Gul (oker)	Gul (oker) 2050-Y10R	Gul oker 3050-Y10R
Skriffelt over vinduer	Blå, som geriktene 5010-B10G	Fiolett, som brystning 4010-R10B	Periode 2 beholdt	Periode 2 beholdt	Periode 2 beholdt
Brystning	Usikker. Panelet kan ha blitt malt ensfarget oker	Fiolett 4010-R10B	Rosa 1040-Y90R	Fiolett 5010-Y90R Brunlig lasur ligger over	Ingen brystning. Malt som veggen
Dør- og vindusgerikt	Blå med rød staffering Blå: 5010-B10G Rød: 5040-Y80R	Hvit	Hvit	Hvit	Hvit. Periode 5 beholdt

Takhimling, vindusgrinder og dør ble ikke undersøkt. Gulvet sto ubehandlet.

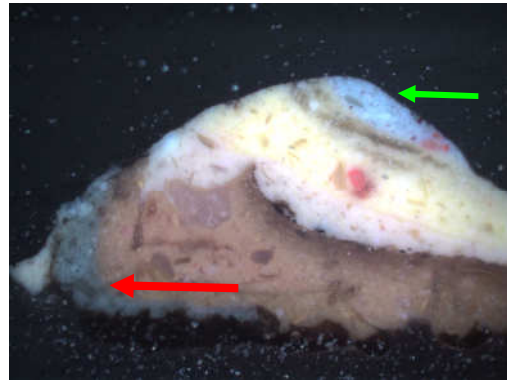
⁹ Datert på grunnlag av tekst over vinduet på østveggen (se bilde s. 7).

Bildet nedenfor viser et avdekkingsfelt tatt i overgangen mellom malt vegg og monteringsstedet for hjørneskapet i stuas nordvestre hjørne.

Avdekkingsfeltet viser at hjørneskapet ble festet til umalt vegg. Panelet ble malt inntil skapet

Veggene ble malt 4-5 ganger, og malingslagene har dannet et markant spor langs møblene

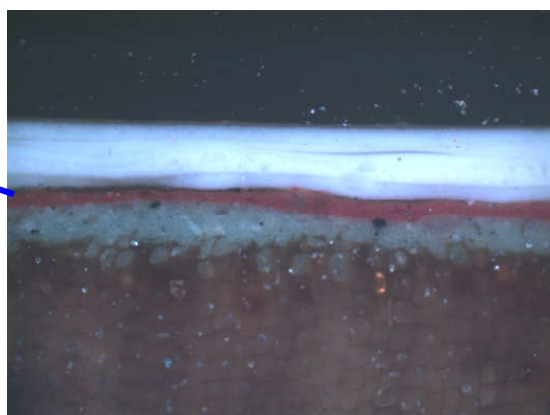

Tverrsnitt av materialprøve tatt fra overgangen mellom vegg og hjørneskap. Rød pil viser blå maling fra hjørneskapet. Det blå laget ligger under veggfargen i mørk oker, noe som viser at skapet ble malt først. Gule lag i snittet viser yngre veggfargelag. Grønn pil viser et blått lag som trolig er en yngre overmaling på skapet

Til de blåmalte møblene og de okermalte veggene ble dør- og vindusgerikter malt blå med rød staffering langs den ytre profilen. Den blå fargen ble også funnet på skriffeltet over vinduet på østveggen. Ut fra fargesnittene ser det ut til at geriktene og møblene ble malt i den samme blå fargen. Det anbefales at det utføres pigmentanalyser av den blå malingen på møblene og geriktene for å konstatere om det er benyttet det samme blå pigmentet.

Avdekking av eldste fargelag på vindusgerikt og vegg. Vegg var malt mørk oker til blå og røde gerikter

Tverrsnitt av materialprøve fra vindusgerikt. Geriktens opprinnelige farge er blå med rød staffering. Det blå laget antas være den samme fargen som er registrert på møblene og på skriffeltet

Oversiktsbildene nedenfor viser veggpartiene der hjørneskapene og de to hyllene tidligere hang, med avdekkingsfeltene laget i overgangene mellom det malte panelet og monteringsstedene.

Hjørneskap, nordvestre hjørne

Hjørneskap, nordøstre hjørne

Liten hylle, østvegg

Geværhylle, nordvegg

Navneskjold over vinduet på østveggen. Dateringen malt på skjoldet viser at nåværende lilla farge med svart skrift ble malt i 1859. Den samme fiolette fargen ble benyttet på brystningen på veggen. Fargen sto sammen med gule vegger og hvite gerikter. Under nåværende lag ligger den samme blå fargen som ble benyttet på geriktene og trolig hengemøblene på slutten av 1700-tallet.

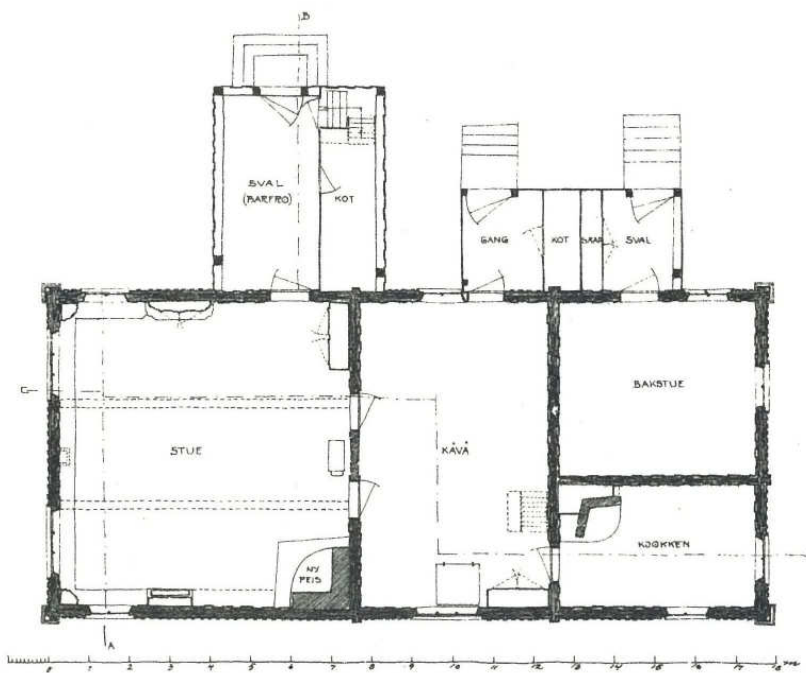
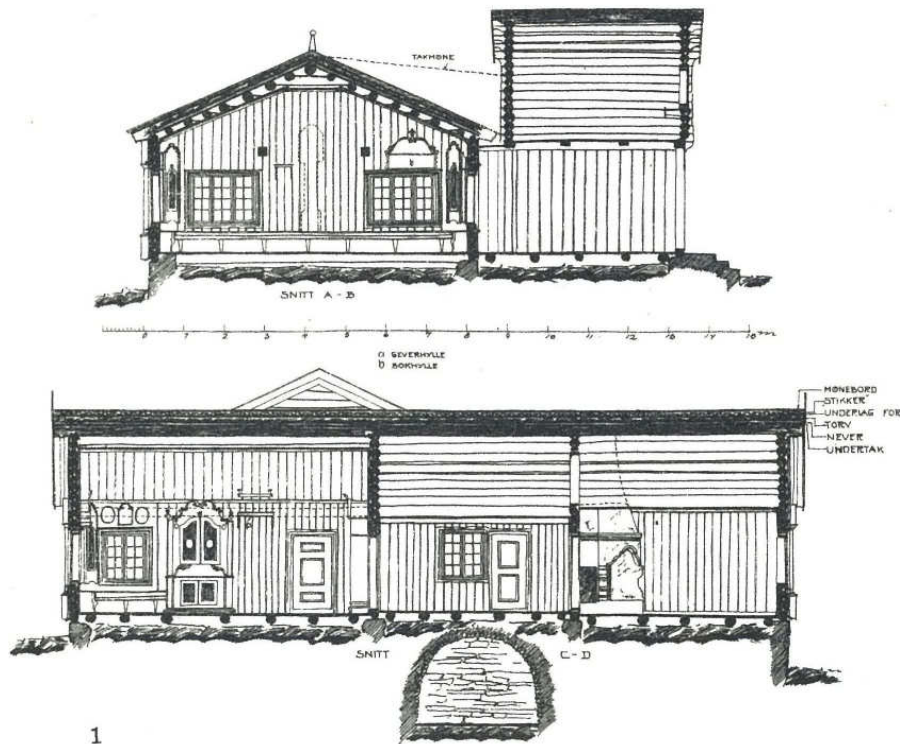
3. Konklusjon

Fargeundersøkelsen viser at hengemøblene var en integrert del av interiøret i stuerommet på "Gammelstu Trønnes". Avdekkingsprøver og tverrsnitt av materialprøver viser at møblene har hengt på veggene fra sent 1700-tall. De store møblene som hører til stuerommet er bestemt tilbakeført, men rommet vil miste en del av det særegne preget som er typisk for østerdalsstuene om det ikke blir komplett møblert med hjørneskapene og de to hyllene¹⁰.

¹⁰ Se eksempler på østerdalsstuer med tilsvarende møblering i Johan Meyers bok "Fortids kunst i Norges bygder. Østerdalen II, 1934. Plansje V og VI viser tegninger av interiøret i "Nystu Trønnes". Det var tre barfrøstuer på Trønnes gård i Stor-Elvdal.

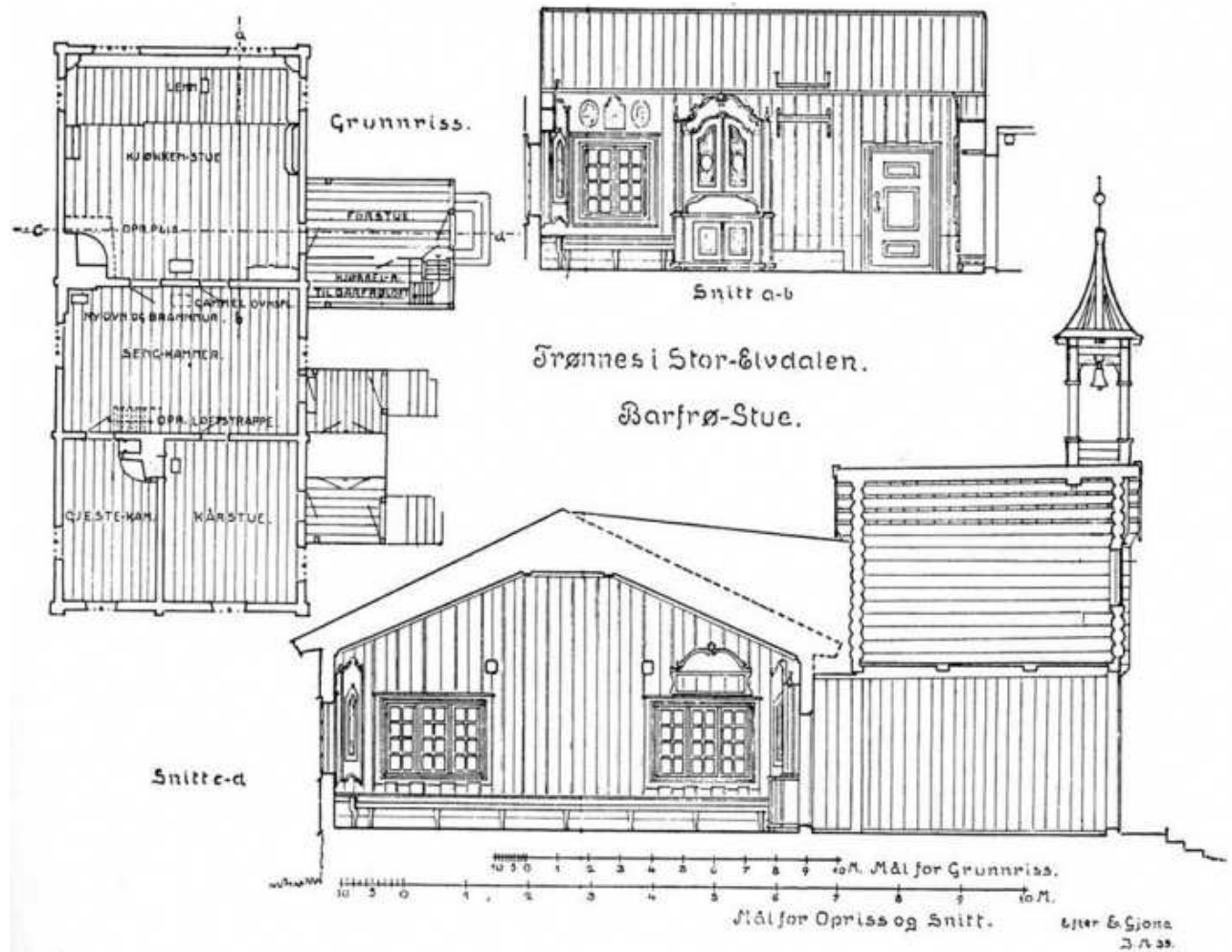
Tegninger av barfrøstua fra Trøttes. Grunnplan og snitt

Barfrøstua fra Trøttes, Oppmålt av Halvor Vreim¹¹

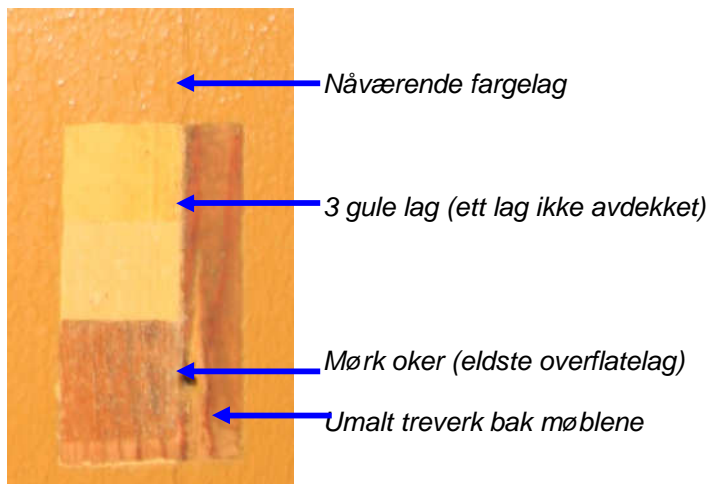
¹¹ Norske bygder. Bind V. Glåmdal. Bygningsskikk i Glåmdalen", 1942. Stigum, Hilmar, pl XVIII

Barfrøstua fra Trønnes. Oppmålt av Johan Meyer ¹²

¹² Meyer, Johan "Fortids kunst i Norges bygder. Østerdalen II", 1934. Plansje III

Farge-trapp på vegg

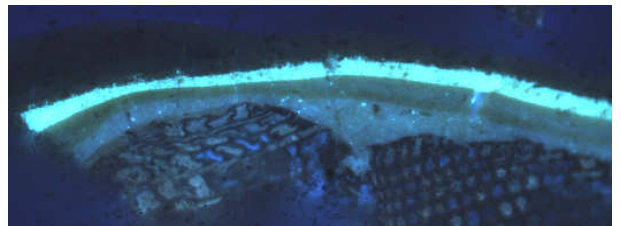

Farge-trapp på panelet

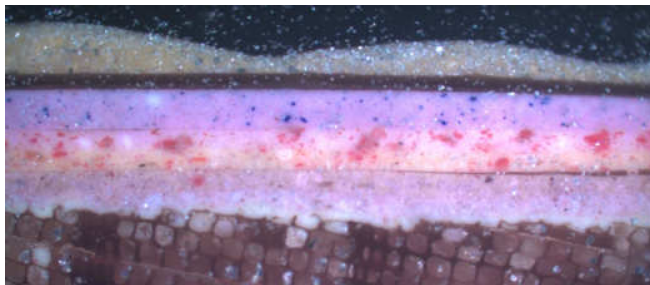
Tverrsnitt av malingslagene på vegg, brystning og vindusgerikt

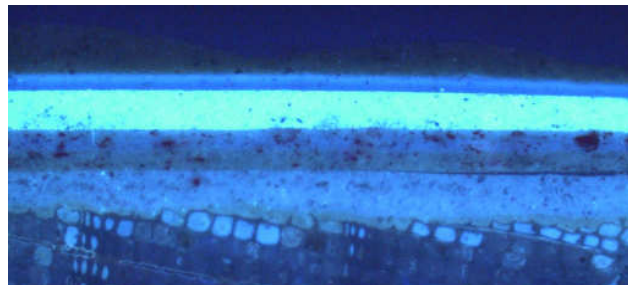
Tverrsnitt. Vegg

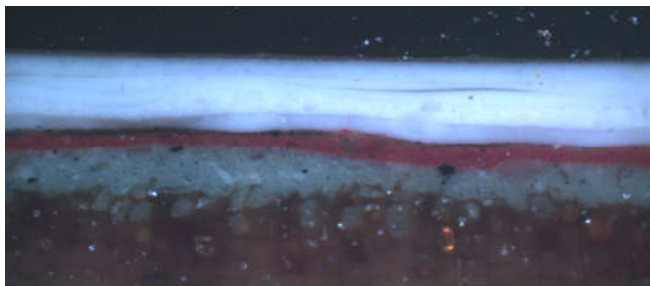
Tverrsnitt. Vegg, UV

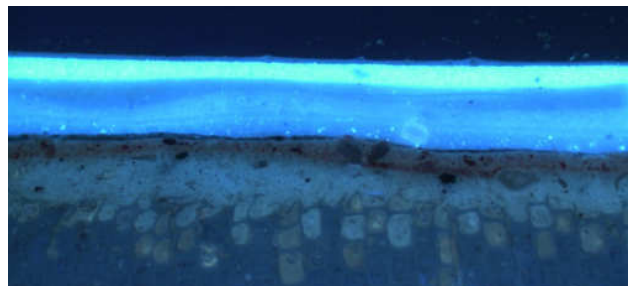
Tverrsnitt. Malt brystning

Tverrsnitt. Malt brystning, UV

Tverrsnitt. Vindusgerikt

Tverrsnitt. Vindusgerikt, UV